

Amerika in Dordrecht

Een allegorie op het verdrag van 1782 in een Dordtse koopmanswoning

JOSEPHINA DE FOUW

America in Dordrecht. An allegory on the treaty of 1782 in a merchant's house

On 8 October 1782 the Dutch Republic and the United States signed a Treaty of Amity and Commerce in The Hague. This article focuses on a remarkable overdoor painting with an allegorical representation of the treaty. The painting, nowadays in the Rijksmuseum collection, was commissioned by Jan Rens Jansz. (1726-1798), a sugar refiner, for his house in Dordrecht. A study into the interior of the building reveals how Rens in a unique way expressed his political views in the privacy of his house. By looking at Rens's personal circumstances and the political situation in Dordrecht, the article points out what drove Rens to propagate the treaty so explicitly. The case demonstrates the extent to which Dutch merchants were engaged in the treaty with the United States.

Op 19 april 1782 erkende de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden als tweede natie ter wereld de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten.^{*} Een half jaar later werd in de Trêveszaal het 'tractaat van vriendschap en commercie' getekend. Dit verdrag is het onderwerp van een bijzonder bovendeurstuk dat de Dordtse suikerraffineerder Jan Rens Jansz. (1726-1798) liet maken voor zijn huis aan de Nieuwe Haven 32.

Dit bovendeurstuk, dat zich tegenwoordig in het Rijksmuseum bevindt, is namelijk het enige bekende voorbeeld van een interieurschildering met dat verdrag als onderwerp.[†] De schildering vormde deel van een campagne waarbij het gehele interieur en de gevel naar de smaak van Rens en de tijd werden verbouwd in neoclassicistische stijl.

* Mijn dank gaat uit naar dr. Jenny Reynaerts en prof. dr. Frans Grijsenhout voor het lezen van een eerdere versie van dit artikel en naar prof. dr. Wijnand Mijnhardt en dr. Jaap Verheul voor de stimulerende gesprekken over het onderzoek. Jan Willem Boezeman en Angenetha Balm deelden genereus hun kennis over Nieuwe Haven 32 in Dordrecht en drs. Ige Verslype hielp bij de bezichtiging van dit pand. Drs. Sander Paarlberg en drs. Wyke Sybesma dank ik hartelijk voor het faciliteren van collectieonderzoek in het Dordrechts Museum en Huis Van Gijn.

† Van Jurriaan Andriessen (1742-1819) is een bovendeurstuk met een allegorie op de handel met Amerika bekend (Amsterdam Museum, SA 38994). In de orangerie van kasteel Broekhuizen bij Leersum bevindt zich een schoorsteenstuk met een allegorie op de vrijheid, waarop Amerika te midden van andere personificaties is afgebeeld. Deze schildering is niet gemaakt voor de orangerie en de herkomst is onbekend. Voor een afbeelding, zie <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>. Met dank aan Richard Harmanni.

Afb. 1 Allegorie op het 'Tractaat van Vriendschap en Commerce tusschen hun Hoog Mogenden de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden en de Vereenigde Staaten van America', 1782-1785. Olieverf op doek. Vervaardiger onbekend. 101,5 x 160,5 cm. Collectie Rijksmuseum Amsterdam (sk-a-4876).

Dit woonhuis laat zien hoe de steun voor het verdrag in het privédoein tot uitdrukking kwam. Het vormt zodoende een interessante casus die meer inzicht geeft in de particuliere doorwerking van de bijzondere band tussen de Republiek en de Verenigde Staten. Om deze opvallende verschijning van Amerika in Dordrecht en deze vermenging van het politieke en het private beter te begrijpen, wordt in dit artikel onderzocht wat Rens ertoe bracht om het verdrag met de Amerikanen zo nadrukkelijk in zijn eigen huis uit te dragen. Hiervoor wordt het bovendeurstuk gepositioneerd binnen de context van de gebeurtenissen van 1782, het Dordtse politieke klimaat en Rens' eigen positie daarbinnen. Aan deze analyse van de opdrachtgever en zijn woning gaat eerst een beschrijving vooraf van de uitzonderlijke wijze waarop het verdrag op het bovendeurstuk als allegorie is verbeeld.

Het verdrag allegorisch verbeeld

Op het bovendeurstuk zijn de Nederlandse en de Amerikaanse maagd weergegeven, die elkaar ter bezegeling van het verdrag de hand schudden. Links van de Amerikaanse maagd leegt een indiaan bij enkele rollen tabak een hoorn des overvloeds met onder andere ananassen. Dankzij de datum op het podium, 7 oktober 1782, is de voorstelling te identificeren als een allegorie op het trak-

taat van vriendschap en commercie. Het verdrag werd op die dag gesloten en de volgende dag getekend.² De handelsgoederen en cornucopia enerzijds en het handen schudden anderzijds symboliseren de twee doelstellingen van het verdrag.

Om de compositie samen te stellen heeft de schilder gebruik gemaakt van een of meer prenten, een algemeen gebruik onder decoratieschilders. De figuur van de Nederlandse maagd gaat terug op het titelvignet van Jacobus Buys (1724-1801) in *Nederland aan deszelfs zeehelden* (Amsterdam 1782), waarin Willem Sels de Nederlandse zeehelden aanspoort het vaderland te verdedigen tegen de Engelsen.³ De lichaamshouding van de figuren is vrijwel identiek en Buys' maagd heeft dezelfde attributen: een lans met vrijheidshoed en een schild met de pijlbundel, symbool voor de eendracht van de zeven provincies. Een penning die in Dordrecht ter gelegenheid van het verdrag is vervaardigd toont eveneens een op handelswaaren zittende maagd met een lans met vrijheidshoed en een schild, ditmaal met de Nederlandse leeuw.⁴ Waarschijnlijk heeft ook de medailleur, Johannes Josephus van Baerll (1764-1799), naar Buys' prent gekeken.

De schilder heeft niet de penning maar het titelvignet als voorbeeld gebruikt, want de voorstelling is hiermee meer verwant. Bepaalde onderdelen zijn gewijzigd. Zo is de Nederlandse maagd door de toevoeging van de gesp met de leeuwenkop makkelijker te herkennen. Dit was nog gemakkelijker geweest indien de schilder zich aan zijn ontwerp had gehouden. Met behulp van doorvallend licht, waarbij een lichtbron achter het object wordt geplaatst, ontdekte Lydia Beerkens in de ondertekening rechts van de maagd een grote leeuw.⁵ Vermoedelijk is deze bij de uitvoering overgeschilderd omdat de voorstelling anders rechts te vol werd. Desondanks is de compositie, in ieder geval vanuit iconografisch oogpunt, wat onevenwichtig. Doordat de twee maagden op de rechterhelft zijn gepositioneerd, vormt de Amerikaanse maagd het middelpunt van de voorstelling.

De Nederlandse maagd is op conventionele wijze voorgesteld, maar de verbeelding van de Amerikaanse maagd is ongebruikelijk.⁶ Op Nederlandse prenten en penningen uit het begin van de jaren 1780 wordt Amerika meestal voorgesteld als een indiaanse figuur met een verentooi. De mannelijke variant draagt een schort en heeft soms een donkere huidskleur, terwijl de vrouwelijke uitvoering zowel in een weinig verhullend kleed als in klassiek gewaad

2 *Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden ... ten vervolge van Wagenaars Vaderlandsche historie*. Deel 5 (Amsterdam 1790) 172-173.

3 Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-85.257.

4 Rijksmuseum Amsterdam, NG-VG-1-2848-A.

5 Lydia Beerkens, 'De schijn bedriegt: restauratie brengt nieuwe gegevens aan het licht over een grisaille-schilderij uit Dordrecht', *CARE Interdisciplinair vakblad voor conservering en restauratie* 1 (1997) 1-36.

6 Voor de vroege ontwikkeling van de personificatie Amerika, zie: Friedrich Polleroß, 'Der Wandel des Bildes; Entstehung, Verbreitung und Veränderung der Amerika-Allegorie', in: Polleroß, Sommer-Mathis & Laferl (red.), *Federschmuck und Kaiserkrone Das barocke Amerikabild in den habsburgischen Ländern* (Schlosshof Im Marchfeld 1992) 21-35.

voorkomt. Een enkele keer wordt Amerika gepersonifieerd door een Westers geklede vrouw en op de eerder genoemde penning van Van Baerll betreft het een jonge man met de Amerikaanse vlag. Dat er nog geen conventie bestond voor de uitbeelding van de nieuwe staat en het daarom nog zoeken was naar een standaardformule, blijkt ook uit de gedenkpenning die de Leeuwarder sociëteit *Door Vrijheid en Ijver* ter gelegenheid van de erkenning van de Verenigde Staten door Friesland liet slaan. De ontwerpen gemaakt door leden en later opnieuw door Jacobus Buys tonen Amerika als een Romeins veldheer, als Indiaan (mannelijk en vrouwelijk) en als heer uit de eigen tijd. De sociëteit koos uiteindelijk voor Buys' versie met een Indiaanse vrouw.⁷

Hoewel de schilder van het bovendeurstuk en zijn opdrachtgever dus over vele voorbeelden konden beschikken, zijn deze niet gevolgd. De verschijning van Amerika op de schildering lijkt nog het meest op Minerva, met het verschil dat de veren op de helm niet als een hanenkam in een rechte lijn naar achter lopen maar uitstaan als een (indianen)tooi. De cornucopia in haar hand symboliseert de weldadige gevolgen van de handel, maar de betekenis van de lans met de veertien medailles is onduidelijk. Met doorvallend licht zijn in de ondertekening duidelijk vier groepjes van drie en daaronder nog een medaille te zien. Rechts van de onderste medaille is een arcering zichtbaar, te interpreteren als schaduw of doorhaling van een volgende medaille. Bij het schilderen is hiervan een veertiende medaille gemaakt. Beerkens oppert dat deze extra medaille een vergissing van de schilder is en dat de dertien medailles de dertien tot op dat moment vrijgevochten Amerikaanse staten zouden symboliseren.⁸ Dit is aannemelijk, temeer omdat de lans hiermee een mooie tegenhanger vormt van het schild met de zeven pijlen. De schilder zou dit doel echter ook kunnen hebben bereikt met de Amerikaanse vlag en de keuze voor een lans met medailles is opmerkelijk.

Jan Rens Jansz., suikerraffinadeur in Dordrecht

Wie de maker was van het bovendeurstuk is onbekend.⁹ De schildering toont weinig technische begaafdheid, wat het moeilijk maakt er een naam aan te verbinden. Gelukkig is de opdrachtgever van het werk wel bekend. Jan Rens Jansz. (1726-1798), zoon van Jan Rens (ca. 1687-1759) en Anna Heijnen, werd op 27 december 1726 gedoopt in Dordrecht.¹⁰ Zijn vader was eigenaar van raffinaderij Het Suikervat aan de Korte Kalkhaven en het katholieke gezin be-

7 J.W. Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte De invloed van de Amerikaanse revolutie in Nederland* (Baarn 1979) 204-206, afb. 6, 9, 10, 11, 16, 18-26 en 30; Servaas Wigersma, 'Verhaal van het ontstaan van den gedenkpenning op de vrijverklaring van Amerika in 1782', *De Vrije Fries* 21 (1911) 299-332.

8 Beerkens, 'De schijn bedriegt', 33 en 36.

9 Voor het materiaalgebruik en de schildertechniek, zie Beerkens, 'De schijn bedriegt', 36-37.

10 Stadsarchief Dordrecht (SAD), toegangsnr. 11, inv.nr. 84, 130.

woonde vermoedelijk het naastgelegen pand. In 1768 trouwde Jan Rens Jansz. met de Rotterdamse Maria Blondel (†1770) en uit het huwelijk werd een zoon geboren, Johannes Franciscus (geb. 1769). Na het overlijden van zijn eerste vrouw hertrouwde hij in 1772 met Clara Theodora van Wijngaarden (1742/43-1808) uit Amsterdam en samen kregen zij vijf kinderen.¹¹

De personele quotisatie van 1742 geeft een indruk van de financiële positie van Jan Rens senior. Hij is ingedeeld in de vierde van in totaal 23 klassen, wat betekent dat zijn jaarinkomen werd geschat op 1000 tot 1200 gulden. Hij behoorde hiermee tot de minder kapitaalkrachtige raffinadeurs. De broers en zuster Backus zijn met een indeling in klasse 13 de koplopers. Hoewel het bijbehorende inkomen van 5000 à 6000 gulden niet gering was, blijkt hieruit dat de Dordtse suikerraffinadeurs niet tot de nog vermogender elite behoorden.¹²

Jan Rens Jansz. trad in de voetsporen van zijn vader. In 1751 kochten Jan Rens senior en Martina Metropolitana Drakenborgh, de weduwe van Rens' compagnon Arnoldus van der Wall, voor hun nog minderjarige zoons voor het aanzienlijke bedrag van 10.000 gulden de raffinaderij Het Suikerbrood aan de Nieuwe Haven.¹³ Een jaar later werd Jan Rens Jansz. gildebroeder bij het Groot Koopmansgilde, waarbij suikerraffinadeurs bij gebrek aan een eigen gilde zich traditioneel aansloten.¹⁴ Hoewel hij en zijn vennoot Everardus van der Wall ieder voor de helft eigenaar waren, was Rens vermogender. Bij de verlenging van de compagnieschap in 1769 werd vastgelegd dat 'omme de inegaliteit van beijder capitaelen' Rens voortaan twee derde van de verliezen en winsten zou dragen. En terwijl Van der Wall in de raffinaderij woonde en daar twee kamers tot zijn beschikking had, kocht Rens in 1767 het kapitale pand Nieuwe Haven 32.¹⁵ Ondanks het verschil in welstand bleef de raffinaderij tot hun overlijden gedeeld bezit.

Over Rens' persoonlijke leven is weinig bekend. Als we het gedicht van Jacobus Jan Baptiste Frackers ter gelegenheid van de zilveren bruiloft van Rens en Van Wijngaarden in 1797 mogen geloven, waren de twee gelukkig getrouwd.¹⁶ Twee aan Charles Bruno Donat Delin (1756-1818) toegeschreven pendantportretten tonen de echtgenoten goedlachs, Rens al op leeftijd en zijn vrouw de eerste tekenen van ouderdom vertonend.¹⁷ Rens liet zich in genootschappelijke kringen wei-

11 Angenetha Balm & Jan Willem Boezeman, *Een 400 jaar oud herenhuis aan de Nieuwe Haven en wat daar omheen stond; de bewoningsgeschiedenis van het herenhuis Nieuwe Haven 32, het appartementencomplex Nieuwe Haven 31 en het appartementencomplex Hoge Nieuwstraat 82-100 te Dordrecht* (Dordrecht 2010) 75; Kees Sigmond & Sjoerd de Meer (red.), *Een zoete belofte Suikernijverheid in Dordrecht (17de-19de eeuw), Jaarboek Historische Vereniging Oud-Dordrecht* 2012 (2013), 147-148. De kinderen waren Jan Cornelis (1773-1845), Cornelis Jacobus (ged. 1774-1848), Anna Catharina (ged. 1777), Maria Catharina (ged. 1778-1785) en Franciscus (ged. 1781).

12 Sigmond & De Meer, *Een zoete belofte*, 193-195 en 201-202.

13 Sigmond & De Meer, *Een zoete belofte*, 97. Voor de volledige bouw- en bewonersgeschiedenis van Het Suikerbrood, zie Angenetha Balm en Jan Willem Boezeman, *'Huijs Ludick' of 'Het Suikerbrood' De geschiedenis van het pand Nieuwehaven 31 te Dordrecht* (Dordrecht 2010).

14 SAD, toegangsnr. 16, inv.nr. 175.

15 Balm en Boezeman, *'Huijs Ludick'*, 70, 78.

16 Voor een transcriptie zie Balm en Boezeman, *Een 400 jaar oud herenhuis*, 83-85.

17 Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, IB-nrs. 63556-63557.

nig zien. Zo was hij geen lid van het Eerste Leesgenootschap, tekengenootschap *Pictura* of de afdeling Dordrecht van 't Nut.¹⁸ Wel was hij bij de oprichting van De Harmonie in 1796 de eerste president van deze sociëteit, waar leden onder het genot van een drankje met elkaar konden discussiëren en de nieuwsbladen lezen.¹⁹

De Harmonie is een sleutel tot Rens' netwerk en geeft een beeld van het milieu waarin hij verkeerde. In het bestuur hadden naast hem Anthony Balthasar Stoop (1751-1816), Simon de Jongh van Son, heer van Raamsdonk (1758-1820), David du Bois (ged. 1761-1837) en Nicolaas Trumpi (1761/62-1841) zitting.²⁰ De familie Stoop maakte al sinds eind zestiende eeuw deel uit van het stadsbestuur, maar was in tegenstelling tot veel andere regeringsfamilies niet Oranjegezind. Schepen Anthony Balthasar vormde hierop geen uitzondering. Hij was zeer patriotsgezind en kapitein van exercitiegenootschap De Vrijheid. In 1788 werd hij samen met acht andere oudraadsleden afgezet en in 1795 verkozen tot provisioneel representant van het revolutionaire bewind en lid van de nieuwe Dordtse municipaliteit.²¹ Trumpi, twijnder van beroep, was corporaal van het detachement dat in 1786 de Utrechtse patriotten in hun strijd tegen de stadhoudelijke troepen te hulp kwam.²² Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat De Harmonie een politieke koers voer en de naam eerder wijst op een streven naar eensgezindheid, is het interessant dat Rens juist met deze mannen de sociëteit oprichtte. In zijn eigen familie werd de ideologie van de patriotten uitgedragen door François Blondel (1740-1818), de broer van zijn eerste vrouw. Blondel, werkzaam voor het familiebedrijf, was in 1786-1787 kapitein van de Rotterdamse schutterij, werd in 1795 gekozen tot representant namens het gewest Holland en benoemd voor verschillende functies in de stad.²³ Rens stond dus in contact met verschillende patriotten. Dat hij zelf ook zeer geëngageerd was, blijkt wanneer we zijn huis betreden.

18 SAD, toegangsnr. 47, inv.nrs. 4-7; SAD, toegangsnr. 206, inv.nr. 241; SAD, toegangsnr. 122, inv.nr. 128 (Jan Cornelis Rens, de zoon van Jansz., was lid van 1797 tot 1800). Of hij lid was van de Oeconomische Tak is niet bekend. De door Baggerman genoemde brief van Pieter Blussé met een lijst van de Dordtse leden is in het Rijksarchief Noord-Holland niet teruggevonden. Arianne Baggerman, *Een lot uit de loterij. Familiebelangen en uitgeverspolitiek in de Dordtse firma A. Blussé en Zoon, 1745-1823* (Den Haag 2000), 440, noot 274. Rens was niet aangesloten bij een Dordts vrijmetselaarloze. SAD, toegangsnr. 462, inv.nr. 37 en toegangsnr. 463, inv.nr. 10.

19 J.C. Overvoorde, *Ter herdenking van het honderdjarig bestaan van de sociëteit 'De harmonie' te Dordrecht, 1796-1896* (Dordrecht 1896) 18-20.

20 Overvoorde, *Ter herdenking*, 18-20. Er zijn geen ledenlijsten overgeleverd.

21 De Bruijn, *Dordrecht in de patriotentijd*, 33, 53, 57, 60a en <http://www.regionaalarchiefdordrecht.nl/biografisch-woordenboek/familie-stoop/> (geraadpleegd januari 2016).

22 *Naamlyst van de heeren officieren, onder-officieren en schutters van de onderscheiden detachementen, zo als dezelve zedert den 5. september 1786. te Utrecht, ter adisistentie zyn ingerukt* (Utrecht/Bodegraven 1786) 6.

23 <http://www.parlementairdocumentatiecentrum.nl/id/vgo9llu4d2zw> (geraadpleegd januari 2016). François was de zoon van François Blondel en C. Genevray. De geboorteakte van Maria Blondel is niet teruggevonden, maar bij de doop van Johannes Franciscus Rens trad Francisco Blondel, vader van Maria als getuige op en in 1787 benoemden Rens en Van Wijngaarden François Blondel tot voogd (SAD, toegangsnr. 11, inv.nr. 84, 146; Balm en Boezeman, *Een 400 jaar oud Herenhuis*, 81-82). Op basis hiervan en het kleine leeftijdsverschil wordt aangenomen dat François en Marie Blondel broer en zus waren.

Nieuwe Haven 32

In 1767 kocht Rens van Maria Repelaer voor 11.200 gulden Nieuwe Haven 32, waaruit blijkt dat het hem financieel voor de wind ging. Een jaar later was hij een getrouwd man. Naar de bouw- en bewonersgeschiedenis van het pand is uitvoerig onderzoek gedaan door Angenetha Balm en Jan Willem Boezeman. Het twee percelen brede pand, op de hoek van Lange IJzerenbrugstraat (toen Cruisstraat) en de kade van de Nieuwe Haven, is gebouwd tussen 1607 en 1610. Het woonhuis hierachter, aan de Nieuwe Hoogstraat, maakte omstreeks 1698 plaats voor een pakhuis dat doorliep achter het belendende pand en in 1729 bij de suikerraffinaderij Het Suikerbrood werd gevoegd.²⁴ Rens had bijna niet dichter bij zijn bedrijf kunnen wonen.

Het huis onderging onder Rens een complete metamorfose. De Lodewijk XVI gevel, door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed gedateerd laatste kwart achttiende eeuw, moet in Rens' opdracht tot stand zijn gekomen.²⁵

Het pand is in de tweede helft van de twintigste eeuw sterk in verval geraakt. In 1978, toen het tijdelijk leegstond, is het in de woorden van krant *De Dordtenaar* ten prooi gevallen aan 'antiekverzamelaars', die de 'marmeren schoorstenen, monumentaal stucwerk en houtsnijwerk en het fraaie trappenhuis' niet spaarden.²⁶ Tien jaar later nog werden twee bovendeurstukken ter veiling gebracht, waarvan er een door het Rijksmuseum is verworven.²⁷ Er zijn geen boedelinventarissen of andere schriftelijke bronnen met betrekking tot het huis uit Rens' tijd bekend en om een beeld te vormen van de inrichting zijn we aangewezen op de bewaard gebleven onderdelen van het historisch interieur, oude foto's en beschrijvingen, en het bovendeurstuk in Rijksmuseumcollectie.

Nieuwe Haven 32 is een vier traveeën breed pand van drie verdiepingen en een zolder. De begane grond is in de lengte door een lange, doorlopende gang in tweeën gedeeld. Aan de linkerkant zijn een kamer en suite en het trappenhuis. Rechts van de gang bevinden zich een grote zaal en achterkamer en daarachter een binnenplaats. In het gedeeltelijk gelijkvloerse achterhuis zullen zich in Rens' tijd de keukens hebben bevonden; op een plattegrond van 1926 zijn de drie vertrekken daar nog steeds aangeduid als keukens en mangelkamer.²⁸ Zowel de kamer en suite links als rechts van de gang zijn voorzien van een houten betimmering bestaande uit een lambrisering met daarboven omkaderde wandvlakken. De meest representatieve ruimte is de grote zaal rechts. Typisch neoclassicistische motieven als meanders, acanthussen, bloktand- en kraallijsten komen hier samen. Boven de dubbele deuren, boven de schoorsteenspiegel

24 Balm en Boezeman, *Een 400 jaar oud herenhuis*, 15, 19, 31-33, 51, 74, 174-175.

25 <http://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl> (geraadpleegd november 2015).

26 Balm en Boezeman, *Een 400 jaar oud Herenhuis*, 7. Voor de verwaarlozing van de afgelopen decennia zie pp. 136-139.

27 Christie's (Amsterdam), 28-11-1989, nrs. 209-210.

28 SAD, bouwdoosier 4563. De bouwvraag is van 19 september 1934, de bijgevoegde plattegrond van oktober 1926.

Afb. 2 J.L. du Parant. Nieuwe Haven 32, Dordrecht. ca. 1957. Collectie Museum Van Gijn, Dordrecht.

Afb. 3 J.L. du Parant. Achterkamer, Nieuwe Haven 32, Dordrecht. ca. 1957. Collectie Museum Van Gijn, Dordrecht.

en tussen de ramen prijkt in een profielijst een medaillon met een *en profil* gehelmde mannenkop, omringd door bladranken. Deze neoclassicistische vormtaal zet zich in een meer sobere uitvoering voort in de kamer en suite links. Op basis van de twee gedateerde bovendeurstukken in de voor- en achterkamer zijn deze vertrekken te dateren in de periode 1782-1785. De grote zaal en achterkamer kwamen vermoedelijk in dezelfde periode tot stand.

Uit opmetingen blijkt dat het bovendeurstuk met de allegorie op het verdrag tussen de Republiek en de Verenigde Staten is gemaakt voor boven de schuifdeuren in de voorkamer links van de gang. In overeenstemming met het licht dat van voren op de schildering valt, zijn alleen achter de verentooi van de Amerikaanse maagd schaduwen te zien. In de achterkamer bevond zich boven de schuifdeuren een tweede grisailleschildering, gemaakt door de Dordtse schilder Cornelis Kuipers (1739-1802) in 1785. Een foto uit 1957 toont het bovendeurstuk in situ, voordat het samen het andere bovendeurstuk ter veiling werd gebracht.

Deze schildering verbeeldt een zittende vrouw met een ontbloot bovenlijf en een kelk met druiven in haar rechterhand. Putti houden lauwerkransen boven haar hoofd. Ze gebaart naar een door putti opgehouden ingelijst schilderij dat een groep mannen en vrouwen aan een lange tafel voorstelt. Links in de voorgrond schenkt een bediende een glas (wijn) in. Het onderwerp is moeilijk te identificeren, maar het lijkt hier niet, zoals bij het andere bovendeurstuk, om

Afb. 4 J.L. du Parant. Beeldengroep, Nieuwe Haven 32, Dordrecht. ca. 1957. Collectie Museum Van Gijn, Dordrecht.

een eigentijdse gebeurtenis te gaan. Het kostuum van de bediende is in ieder geval niet achttiende-eeuws. Ook Kuipers heeft de lichtwerking op de schildering afgestemd op die in de kamer. Dat hij ook de maker is van het andere bovendeurstuk is op basis van de beduidend lagere kwaliteit uitgesloten.

Hoe de wanden in de en suite-kamers waren afgewerkt is helaas niet bekend. In 1875 werd het huis geveild en de aankondiging in de krant vermeldt dat de 'ruime voorkamer of zaal met suite' is 'gestukadoord en sierlijk behangen'.²⁹ Van behangsels in de kamer en suite links wordt geen melding gemaakt. In 1851 veilde Mak Van Waay met de nalatenschap van J.C. Schotel een 'kamerbehang bestaande uit drie vakken fraai beschilderd door KUIPERS met voorstellingen

²⁹ *Dordrechtse Courant*, 21 en 22 november 1875. Geciteerd uit Balm en Boezeman augustus 2010, 116-117.

van in het laatst der achttiende eeuw binnen Dordrecht plaats gehad hebbende gebeurtenissen, en waarop vele zeer gelijkende Portretten'.³⁰ De herkomst van dit nagekomen stuk wordt niet vermeld.³¹ Het is niet te bewijzen dat deze behangsels afkomstig zijn van Nieuwe Haven 32 – in de kamers zijn bovendien meer dan drie vakken – maar het is geen vreemde gedachte dat Rens bij Kuipers of een andere schilder behangselschilderingen met eigentijdse gebeurtenissen bestelde. Het bovendeurstuk in de kleine voorkamer is namelijk niet het enige dat betrekking heeft op de actualiteit.

De gang tussen de kamers en suite leidde naar het vroeger rijke trappenhuis met balusters in de vorm van zuilen, met strikken en guirlandes. Alleen een trapportaal op de eerste verdieping, met een groteske kop en guirlande is bewaard gebleven.³² Op de begane grond is aan het eind van de gang ter hoogte van de lambrisering een halfronde nis met een gebogen bovenkant, waarin een fontein en een houten beeldengroep zijn opgenomen.

Op een marmeren blok met leeuwenkop die als fontein dient, staat een obelisk waarop een door lauwerkransen omhangen portretmedaillon prijkt. Bovenop de obelisk staat een siervas waaruit een vlam ontstijgt. Twee in klassieke gewaden geklede vrouwen, ieder aan een kant van de obelisk, vereren de geportretteerde. De een gebaart naar het portret, de ander heeft haar blik erop gericht. De vrouw rechts had oorspronkelijk iets in haar hand – misschien een toorts- dat is afgebroken. Mogelijk is de beeldengroep gemaakt door de uit Antwerpen afkomstige François van Ursel. De stijl van de vrouwenfiguren is verwant aan de beelden die Van Ursel maakte voor de in 1779 gebouwde Sint-Rosaliakerk in Rotterdam.³³

Boven de beeldengroep is op de wand een in stuc uitgevoerde trofee aangebracht. Een caduceus met vrijheidshoed, drietand, hoorn des overvloed en, vermoedelijk, wortels vormen samen een kruis. Het middelpunt van de voorstelling is een boek waarop een veer ligt en waarover een lint met kwastjes is gedrapeerd. Dit boek heeft als opschrift A, zegge anno, 1782. Op de eerste verdieping bevindt zich aan het eind van de gang boven een deur een tweede stuc-reliëf, voorstellende een door vruchten en koren omkransd medaillon met een door een vrijheidshoed bekroont anker. De vrijheidshoed is een oud symbool, dat de patriotten zich hadden toegeëigend in hun strijd tegen de orangisten.

30 *Catalogus van eene aanzienlijke verzameling schilderijen, van oude en hedendaagsche meesters waaronder eenige fraaije antieken, benevens eenige Schetsen, door wijlen den ridder J.C. Schootel, Teekeningen en Prenten, alsmede eene fraaije aardglobe*, Van Geluk & Mak van Waay, 10 mei 1851, Dordrecht, nr. 179 (Lugt 20377).

31 In het archief van Mak Van Waay zijn de behangsels niet aangetroffen. SAD, toegangsnr. 396, inv. nrs. 98, 203, 336, 360 en 382.

32 Balm en Boezeman, *Een 400 jaar oud Herenhuis*, 8, 220.

33 Kunstenaarsdocumentatie in het Rijksmuseum. Met dank aan Frits Scholten, senior conservator beeldhouwkunst Rijksmuseum.

Betekenis

Wat is de betekenis van dit alles? Het lijkt waarschijnlijk dat het boek met veer verwijst naar het in 1782 ondertekende verdrag met de Verenigde Staten. De caduceus met vrijheidshoed, drietand en cornucopia symboliseren de vrije (zee)handel die het verdrag moet stimuleren en de welvaart die dit voortbrengt. Het anker staat voor zowel de zeehandel als de hoop op de ware vrijheid, gesymboliseerd door het hoedje, en op de welvaart (de vruchten en koren) die hieraan zal ontspruiten.

Minder gemakkelijk te beantwoorden is de vraag wie de man op het portret voorstelt. De vorm van de beeldengroep, met vrouwfiguren om een obelisk met een gelauwerd portret en een vlam, doet denken aan een grafmonument. Daarom kan gedacht worden aan iemand die in, vlak voor of eventueel kort na 1782 stierf en die een rol speelde bij de totstandkoming van het verdrag of om andere redenen in patriotse kringen werd vereerd. Belangrijk is dat er van deze persoon een portret is dat als voorbeeld voor het portretmedaillon kan hebben gediend. Deze voorwaarde vormt zowel de sleutel tot identificatie als de kern van het probleem, want *en profil* portretten van patriotse helden zijn er nauwelijks. Een uitzondering is Joan Derk van der Capellen tot den Poll (1741-1784), overleden in 1784. Met zijn inzet voor de Amerikaanse zaak is hij de ideale kandidaat, maar zijn trekken komen niet overeen met die van de man op het portretmedaillon.³⁴ Twee vaderlandse zeehelden die in deze tijd omkwamen waren Willem Crul (1721-1781) en Wolter Jan Gerrit baron Bentinck (1745-1781). Beiden werden na hun heldhaftige dood in gedichten bezongen en in prenten en penningen herdacht, maar van geen van hen bestaat een portret dat als voorbeeld kan hebben gediend. Hoewel het driekwart portret van Crul, zoals vastgelegd op de gedenkpenning van 1781, enigszins lijkt op het portretmedaillon, is een identificatie op basis van deze vergelijking niet overtuigend.³⁵

Wanneer de beeldengroep niet een eerbetoon aan een overleden maar een nog levend persoon zou zijn – de vrouwfiguren rouwen immers niet – komen onder anderen de Dordtse pensionaris Cornelis de Gijsselaar (1751-1815), de Amerikaanse gezant John Adams (1735-1826) en de helden van de Doggersbank in aanmerking. Van geen van hen bestaat echter een bruikbaar portret. Van George Washington (1732-1799) zijn die er wel – een van de vroegste door Pierre Eugène du Simitière (1737-1784) in 1783 – en zijn gelaatstrekken, met name de neus, komen overeen met het portretmedaillon.³⁶ Washington is een logische kandidaat, want zijn militaire successen in de Onafhankelijkheidsoorlog werden in de Republiek op de voet gevolgd.³⁷ Een portret dat als concreet

³⁴ Rijksmuseum, Amsterdam, NG-VG-1-2852, NG-VG-1-2853, NG-VG-1-2890-A en NG-VG-1-2890.

³⁵ Rijksmuseum, Amsterdam, NG-VG-1-2839.

³⁶ Library of Congress, cat. nr. 2004666692. Zie ook: Wendy C. Wick, *George Washington. An American Icon. The Eighteenth-Century Graphic Portraits* (Washington 1982).

³⁷ In het Hofkeshuis in Almelo bevindt zich een uitzonderlijke kamer met grisailleschilderingen door

voorbeeld kan hebben gediend is echter niet bekend. De identiteit van de man op het portret blijft daarom vooralsnog onzeker.

Uit de wijze waarop Jan Rens Jansz. in het begin van de jaren 1780 zijn huis moderniseerde, zijn enkele conclusies te trekken. Door zijn woning van binnen en buiten in neoclassicistische stijl te verbouwen, manifesteerde hij zich als een man van zijn tijd. Maar het blijft niet bij het tonen van goede smaak, want Rens maakte met en in zijn huis een statement. Hij presenteert zich als een aanhanger van de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten, in de begintijd van het patriotisme een van de eerste tot eensgezind optreden leidende kwesties. Om Rens' pro-Amerikaanse houding te begrijpen, moeten we ons verplaatsen in de politieke ontwikkelingen van het begin van de jaren 1780.

Amerika in Dordrecht

Op 19 april erkende de Republiek de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten en een half jaar later, op 8 oktober, werd het traktaat van vriendschap en commercie getekend. Dit was niet zonder of stoot bereikt en de gebeurtenissen die eraan vooraf gingen werden in het hele land gevolgd. De rol die Dordrecht speelde bij de erkenning en de totstandkoming van het verdrag kan op het niveau van het stadsbestuur en vanuit het perspectief de inwoners van de stad worden bekeken.

Het handelen van de Dordtse vroedschap en de pensionaris Cornelis de Gijsselaar (1751-1815) inzake de Amerikaanse kwestie dient gezien te worden tegen de achtergrond van een groeiende onvrede over Willem V (1748-1806) en een toenemende patriotsgezindheid onder de regenten. De Gijsselaar was in de Staten van Holland een van de belangrijkste opposanten van de buitenlandse politiek van de stadhouder en zou een voorman van de patriotten worden. In 1782 leidde hij de commissie die vanwege de Staten van Holland op zoek ging naar de oorzaken van het dramatisch verloop van de Vierde Engelse Oorlog.³⁸ Tegelijkertijd ontstond er in de Oudraad steeds meer verzet tegen Willem V. In navolging van de stad Schoonhoven ondertekenden de meeste leden in juni 1782 een conventie die de invloed van de stadhouder op de benoeming van de magistraat aan banden legde. Dit leidde tot het uiteenvallen van de Oudraad in een orangistische en een patriottische factie.³⁹ De macht van de patriotse regen-

Andries Warmoes (1748-1793) uit 1778, waarvan de voorstelling met de intocht van de Romeinse consul Quintus Fabius Maximus verwijst naar de militaire strategieën van Washington. Margriet van Eikema Hommes en Piet Bakker, 'A Triumph With No Battle: The Significance of a Painted Wall Hanging (1778) in the Hofkeshuis in Almelo. With an Appendix on the Life and Works of Andries Warmoes (1748-1793)', *Oud Holland* (2016), nrs. 2/3.

38 Simon Schama, *Patriotten en bevrijders Revolutie in de Noordelijke Nederlanden, 1780/1813* (Amsterdam 1989), 92, 94, 145, 149-151. Zie ook <http://www.regionaalarchiefdordrecht.nl/biografisch-woordenboek/cornelis-de-gijsselaar/> (geraadpleegd november 2015).

39 T.J. de Bruijn, *Dordrecht in de patriottentijd De ambtsverdeling en politieke ontwikkelingen in een stad in de jaren 1780-1788* (ongepubliceerde doctoraalscriptie Universiteit Leiden 1984) 25-32, 59

ten blijkt uit het stilzwijgend toestaan van het in het openbaar exerceren door het exercitiegenootschap De Vrijheid. Dit was in juli 1783 in het bijzijn van De Gijselaar en burgemeester Ocker Gevaerts (1735-1807) opgericht als reactie op het pamflet *Aan het volk van Nederland*, waarin Van der Capellen opriep tot het vormen van volksmilities. Het was het eerste vrijkorps van Nederland. Pas in december, toen de leden al bijna een jaar exerceerden, werd een verzoek tot legalisatie ingediend, dat probleemloos werd ingewilligd.⁴⁰

Na een lang voorspel gingen er eind 1781 in de Republiek steeds meer stemmen op om de Verenigde Staten te erkennen. Voor de Amerikaanse gezant John Adams (1735-1826) was de tijd rijp om een antwoord op zijn eerder aan de Staten Generaal aangeboden memorie te eisen. Hij koos een gunstig moment, begin januari 1782, toen de gematigde Bartholomeus van den Santheuvel, burgemeester van Dordrecht, president van de week was. Adams bezocht daarna alle achttien huizen van de Hollandse steden in volgorde van anciënniteit, Dordrecht als eerste. De Gijselaar ontving hem hartelijk en zegde zijn steun toe. De twee kenden elkaar al langer en bleven ook daarna contact houden. Adams hield de Dordtse pensionaris graag te vriend, zo schreef hij het Congres, vanwege zijn ‘abilities, and integrity, his industry, his great and growing popularity, and his influence in the assembly of the states of Holland’.⁴¹

Van den Santheuvel bracht het verzoek tot erkenning van Adams over in de Staten Generaal en de gedupeerden van de provincie namen de boodschap over. Op 2 maart werd het adres van Adams om als minister plenipotentiaris te worden erkend in de Oudraad van Dordrecht besproken en een commissie benoemd om dit te onderzoeken. Met het handelsbelang voor ogen en uit angst om de pas afgesneden te worden in het geval Engeland en de Verenigde Staten vrede zouden sluiten, adviseerde deze op 20 april positief en de gedeputeerden van de stad kregen de opdracht om in de Staten van Holland aan te dringen op een beslissing.⁴² De Gijselaar probeerde de kwestie daar op de agenda te krijgen. Al op 8 maart stoorde het hem dat de vergadering scheidde met het onderwerp onbesproken terwijl ‘de gewigstigte zaaken ter waereld op het Tapyt waren’.⁴³ Op 21 maart spraken negen steden, waaronder uiteraard Dordrecht, zich uit voor toelating van Adams en vijf dagen later sloten de overige steden zich hierbij aan.⁴⁴ Toen het op 28 maart tot een stemming kwam, verklaarde de Ridderschap nog niet gereed te zijn, tot ergernis van De Gijselaar, die de edelen gebrek aan plichtsbesef verweet. De volgende dag besloot de Ridderschap zich neer te leggen bij de wil van de meerderheid. Als tweede provincie – Friesland had de primeur – erkende Holland Adams in zijn kwaliteit als minister van de

S.R.E. Klein, *Patriots Republikanisme. Politieke cultuur in Nederland (1766-1787)* (Amsterdam 1995) 151-152.

40 P. Schotel, ‘De Dordrechtsche schuttersgilden in de patriottentijd, 1782-1787’, *Kwartaal & Teken* 10 (1984) 2/3, 23 en Arianne Baggerman, *Een lot uit de loterij*, 116.

41 Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte*, 103, 148, 181, 216, 218.

42 SAD, toegangsnr. 3, inv.nr. 149, 86-87, 107-111.

43 *Groninger Courant*, 22 maart 1782, 1.

44 SAD, toegangsnr. 3, inv. nr. 149, 132-133.

Verenigde Staten. Hierna gingen de andere provinciën een voor een overstag en op 19 april volgde de beslissende resolutie van de Staten Generaal.⁴⁵

Adams pakte nu door. Een paar dagen later probeerde hij de Staten Generaal te bewegen tot het sluiten een handelsverdrag.⁴⁶ Zijn conceptverdrag werd eerst besproken in een Groot Besoigne van gedeputeerden van de Staten Generaal en de Admiraliteit en daarna met hun aanmerkingen erop verspreid onder de steden. Ook dit keer benoemde de Oudraad van Dordrecht een commissie om het rapport te onderzoeken. Deze oordeelde op 9 juli dat de gedeputeerden van de stad bij de Staten van Holland het sluiten van een handelsverdrag moesten bespoedigen.⁴⁷ Op 17 september was de zaak rond in de Staten Generaal en op 8 oktober werd het traktaat van vriendschap en commercie getekend in de Besognekamer van de Staten-Generaal.⁴⁸

Het is belangrijk erop te wijzen dat handelaren en fabrikanten zich actief bemoeiden met de erkenning en het handelsverdrag. Begin 1782 kwam een stroom van verzoekschriften op gang, waarin stadsbesturen werden verzocht handelsrelaties aan te knopen met de Verenigde Staten. Het eerste rekest kwam van Leiden en was opgesteld door een goede vriend van Adams, Elie Luzac (1721-1796).⁴⁹ Dordrecht bleef niet achter, maar in tegenstelling tot de andere steden richtten de Dordtenaren zich mondeling tot de burgemeesters, op 20 maart en 2 april.⁵⁰ Toen het eenmaal zover was, was de vreugde in de stad groot. Ter gelegenheid van het handelsverdrag maakte de in Dordrecht werkzame medailleur Johannes Josephus van Baerll (1764-1799) een penning. Dit is bijzonder, want er zijn slechts twee andere penningen met dit onderwerp bekend.⁵¹ De onafhankelijkheid, de verwachte bloei van de handel en dank aan het stadsbestuur werden tevens bezongen in gedichten, zoals de anonieme *Lierzang op de verklaarde onafhankelijkheid der Noord-Amerikaansche staaten*.⁵²

Zonder de rol van Dordrecht in het uiterst complexe spel van machten te willen overschatten, kunnen we veilig stellen dat de stad en haar ingezetenen al het mogelijke binnen hun bereik deden om het tij ten gunste van de Amerikanen te keren. Dat Rens groot voorstander was van de erkenning en vooral het verdrag blijkt uit het interieur van zijn huis. Misschien kan ook de keuze voor de

45 F.W. van Wijk, *De Republiek en Amerika 1776-1782* (Leiden 1921) 161-164.

46 Van Wijk, *De Republiek en Amerika*, 165-166.

47 SAD, toegangsnr. 3, inv. nr. 149, 214-216, 218-220.

48 Van Wijk, *De Republiek en Amerika*, 170-171; Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte*, 217.

49 Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte*, 186-187; Van Wijk, *De Republiek en Amerika*, 161-162.

50 SAD, toegangsnr. 3, inv. nr. 149, 137-138; *Gedenkzuil ter gelegenheid der vry-verklaaring van Noord-Amerika*, Amsterdam 1782, 61, 63, 33-35; *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* (Amsterdam/Leiden 1782) 267-268.

51 Rijksmuseum Amsterdam, NG-VG-1-2848-A. De twee andere penningen zijn gemaakt door de Amsterdamse medailleur Johan George Holtzhey (1726-1808). Voor de penningen ter gelegenheid van de onafhankelijkheidsverkenning zie J. Dirks, *Penningkundig Repertorium*. Deel 4 (1891) 85, nr. 1903-1905.

52 *Lierzang op de verklaarde onafhankelijkheid der Noord-Amerikaansche staaten* (Dordrecht 1782). Zie ook de gedichten in het verzamelwerk *Eerkroon op de hoofden der doorluchtige staetsmannen, burgervaderen, zeehelden, en andere personaedjen vaderlandsche dichtstukken* (Dordrecht 1782).

portrettist Delin worden opgevat als teken van zijn pro-Amerikaanse houding, want deze schilder zou later vele Amerikaanse zeeofficieren portretteren.⁵³ In hoeverre Rens zich persoonlijk heeft ingezet voor het verdrag is niet te zeggen. Zoals gezegd beperkten de Dordtse kooplieden zich tot ‘mondelinge adressen’, waardoor er geen namenlijsten zijn overgeleverd. Hoewel het wel aannemelijk is, valt dus niet aan te tonen dat Rens tot deze groep ondernemers behoorde. Ook Rens’ redenen om het verdrag te steunen en hieraan zo uitdrukkelijk uiting te geven in zijn woning, zijn niet hard te maken. Zowel economische als ideologische motieven kunnen een rol hebben gespeeld.

Voor veel Nederlandse kooplieden was Amerika het goudland. Zij hadden hoge verwachtingen van de betrekkingen met de nieuwe wereld. Het zou het herstel van de handel betekenen en het begin van een nieuwe bloeiperiode.⁵⁴ Het is de vraag in hoeverre Rens baat had bij het verdrag. Nederland had in Europa een leidende positie op het gebied van suikerraffinage en Amsterdam was de grootste aanvoerhaven. De ruwe suiker die in Nederland werd geraffineerd, werd voornamelijk geproduceerd in het Caribisch gebied, Brazilië en Java. Naast Amsterdam waren Rotterdam en Dordrecht rijk aan raffinaderijen.⁵⁵ De Amerikanen importeerden de suiker echter rechtstreeks uit het Caribisch gebied, waar Nederlandse plantagehouders van profiteerden, maar Rens niets aan verdiende.⁵⁶ Voor zover bekend was van suikerhandel tussen de Verenigde Staten en Nederland in de revolutiejaren geen sprake.⁵⁷ In feite doet dat er ook niet toe, want het gaat immers om de Rens’ verwachtingen. Met vele andere kooplieden hoopte hij dat het verdrag goed zou zijn voor de zaken. Deze hoop spreekt uit de gedichten en rekesten en staat centraal op het bovendeurstuk.

Naast hoop op financieel gewin kunnen ook ideologische drijfveren Rens hebben bewogen. Als katholiek was hij uitgesloten van bestuursfuncties en voor zijn geloofsbelijdenis aangewezen op schuilkerken. Volgens Van der Capellen waren juist de dissenters en de katholieken in het bijzonder pro-Amerikaans.⁵⁸ Mogelijk overdreef hij, maar het is waarschijnlijk dat Rens de Verenigde staten als een lichtend voorbeeld zag. De kolonisten waren in verzet gekomen toen zij belastingen opgelegd kregen van de Britse kroon. Zonder

53 Peter Benes, *Charles Delin. Port painter of Maastricht and Amsterdam* (Newburyport/Massachusetts 1985) 12-14. De portretten van Rens en Van Wijngaarden zijn voor het eerst opgemerkt door E.J. Wolleswinkel in ‘Carel Delin (1756-1818), schilder van portretten van onder andere Amerikaanse zeekapiteins’, *De Nederlandsche Leeuw* CIX (1992) 10-11, 442-446.

54 Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte*, 111-112, 129, 186-187.

55 Sigmond & De Meer, *Een zoete belofte*, 22, 29.

56 J.H. Galloway, *The Sugar Cane Industry. An Historical Geography from its Origins to 1914* (Cambridge 1989) 8, 110, 118, 188-189; Pieter Jan van Winter, *Het aandeel van den Amsterdamschen handel aan de opbouw van het Amerikaansche gemeenebest*. Deel 1 (Den Haag 1927) 6-7, 16, 24-25.

57 Hierop zijn nageslagen: Galloway, *The Sugar Cane Industry*, Van Winter, *Het aandeel van den Amsterdamschen handel* en Johannes Postma en Victor Enthoven (red.), *Riches from Atlantic Commerce Dutch Transatlantic Trade and Shipping, 1585-1817* (Leiden/Boston 2003).

58 Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte*, 118. Mogelijk hadden de katholieken een te rooskleurig beeld van het leven van hun geloofsgenoten overzee. Voor de positie van de katholieken in de Verenigde Staten, zie: Mark S. Massa, *Anti-Catholicism in America. The last Acceptable Prejudice* (New York 2003).

vertegenwoordiging in het parlement waren deze maatregelen volgens hen niet geldig: ‘no taxation without representation’. Het was het begin van de Amerikaanse Vrijheidsoorlog. Hoewel de situatie in Nederland compleet anders was, zal Rens de strijd van de kolonisten, die opkwamen voor hun achtergestelde positie, hebben toegejuicht. Misschien putte hij hieruit hoop voor de toekomst van zijn eigen land.

Uit de analyse van Rens’ netwerk blijkt dat hij optrok met gelijkgestemden. Het is niet te zeggen of hij zijn latere bestuursgenoten van De Harmonie in 1782 al kende, maar ongetwijfeld bediscussieerde hij ook toen al de gebeurtenissen in het land met medestanders, zoals Blondel. In dit milieu, met mensen als Blondel, Stoop en Trumpi, vormde en ventileerde Rens zijn politieke denkbeelden. Met hen zal hij de toenadering tot Amerika, hun voorbeeld in de verte, hebben aangemoedigd en diegenen die hij thuis ontving zal hij vol trots hebben rondgeleid in zijn woning.

Conclusie

In het begin van de jaren 1780 liet de Dordtse suikerraffinadeur Jan Rens Jansz. zijn huis aan de Nieuwe Haven van buiten en binnen geheel verbouwen. Met zijn uiterst moderne woning spreidde Rens ten eerste zijn goede smaak tentoon. Ten tweede reageerde Rens in het interieur, en dus alleen zichtbaar voor diegenen die bij hem over de vloer kwamen, op de politieke situatie van zijn tijd en betoonde hij zich groot voorstander van het handelsverdrag met de Verenigde Staten.

Deze casus laat zien hoezeer het verdrag met de Verenigde Staten leefde onder de Nederlandse bevolking en de koopmansstand in het bijzonder. In de stroom publicaties die na de Amerikaanse opstand op gang kwam, werd een toenadering tot de nieuwe staat heftig bediscussieerd. De tegenstanders meenden dat de Verenigde Staten een bedreiging vormden voor onze handel, vooral in de koloniën. De voorstanders brachten hier tegenin dat de Verenigde Staten economisch afhankelijk waren van Europa en dat als de Republiek nu geen verdrag sloot dit de eigen handel juist zou schaden. Handelaren waren uiterst gevoelig voor dit argument. ‘There is an appetite here for American trade as ravenous as that of a shark for his prey’, merkte de altijd scherpzinnige Adams op.⁵⁹ Rens was een van de velen op wie Amerika als een fata morgana werkte. Niet voor niets zijn het bovendeurstuk en de stucreliefs overladen met handelsattributen en cornucopia’s.

De Amerikaanse revolutie had grote invloed op de groei van de patriotse beweging. Van der Capellen inspireerde zijn oproep om vrijkorpsten te vormen op de Amerikaanse burgermilities en het was in navolging van de revolutionairen dat de patriotten de jaren erna een meer representatieve volksvertegen-

59 Geciteerd uit Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte*, 129.

woordiging gingen eisen. De petitie om de Verenigde Staten te erkennen en een verdrag te sluiten vormden een van de eerste manifestaties van een opkomende democratisering.

De casus van Rens verbreedt ons beeld van de vormen die politiek engagement kon aannemen. Rens behoorde tot die burgers die naar aanleiding van de Amerikaanse kwestie hun stem lieten horen, maar de manier waarop hij dat deed was uitzonderlijk. Hij greep niet naar de wapenen en was voor lidmaatschap van het exercitiegenootschap ook wat te oud.⁶⁰ In plaats daarvan verkondigde hij zijn politieke standpunten in zijn huis, dat zo een prachtig decor vormde voor discussies met gelijkgestemden. Hij overleed in 1798, drie jaar nadat de katholieken gelijke burgerrechten kregen. Zijn zoon Jan Cornelis werd griffier en in 1808 lid van de vroedschap en trouwde met Jeanne Marie Berg (1785-1810), wiens familie in 1825 werd verheven in de adelstand.⁶¹ Alle moeite van Jan Rens Jansz. om zich door middel van zijn huis te doen gelden was hiermee beloond.

Josephina de Fouw studeerde museologie aan de Reinwardt Academie en kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Van 2014 tot 2016 was Josephina werkzaam als junior conservator Nederlandse achttiende-eeuwse schilderkunst in het Rijksmuseum, waar ze onder meer onderzoek verrichtte naar de deelcollectie interieurschilderkunst. Verder werkte ze mee aan de tentoonstelling Adriaan de Lelie en het 18de-eeuwse familieportret in Museum Van Loon. Voor deze tentoonstelling en Geschenken voor Willem III. Kunstenaars eren de koning in Museum Paul Teta van Elven (Delft) schreef ze de begeleidende publicaties.

E-mailadres: josephinadefouw@gmail.com.

⁶⁰ Gerardus Rens (geb. 1748) was wel lid van exercitiegenootschap De Vrijheid (SAD, toegangsnr. 325, inv.nr. 7). Of Gerardus en Jan Rens Jansz. verwant waren, is niet bekend (zie: <http://genbook.dordtenazoeker.nl/>, Rens, geraadpleegd november 2015).

⁶¹ Balm en Boezeman, *Een 400 jaar oud herenhuis*, 87; J.P. van Dalen e.a., *De magistraat van Dordrecht: een prosopografisch onderzoek naar het stadsbestuur van Dordrecht 1572-1813 in het kader van het Project Stadsgeschiedenis Dordrecht* (Dordrecht 1996).